

Igor Zabel

*Ob Virkovi knjigi
Postmoderna in »mlada slovenska proza«*

Virkova knjiga se pojavlja v trenutku, ko se zdi, da se obdobje, ki ga označujeta oba (medsebojno tesno povezana) pojma iz njenega naslova, zaključuje in nanj že gledamo retrospektivno, kot na zaključen pojav. Toda če ta knjiga v trenutku svojega izida nekako zapira in končuje čas MSP kot specifičnega generacijskega in hkrati duhovnega pojava, to ne pomeni, da govori iz distance, ki bi avtorju omogočila nekakšno literarnozgodovinsko obvladovanje njegovega »predmeta«, manipulacijo s »pojmom«, ki ga obravnava. Kolikor namreč svoj predmet neizogibno zaključuje in ga odmika, toliko ga tudi primika in razpira neposredni izkušnji. Pri tem morda ni nevažna okoliščina, da je bilo jedro knjige, zlasti njen prvi del, zasnovano že v času, ko je bila MSP kot poseben pojav pravzaprav na svojem vrhuncu. Temelji namreč na razpravi, ki jo je Virk napisal ob izidu zbornika Rošlin in Verjanko (1987). V tej je poskušal zajeti MSP kot specifičen, čeprav notranje izrazito heterogen pojav ter nakazati njegove osnovne duhovne parametre. Tudi od tod torej izvira nekaka dvojnost ali celo protislovnost v Virkovem pristopu (ki pa seveda ni nič poljubnega, ampak je temeljno določena z značajem predmeta in avtorjevim generacijskim in historičnim položajem); mislim na dvojnost interpretacije in sinteze, neposrednega, nedistanciranega odziva in distancirane refleksivne orientacije, dvojnost govora iz neposredne izkušnje del v samem (historičnem) času dogajanja MSP in premisleka te proze kot že formirane – in resnično že tudi zaključene – celote. Tu je utemeljen tudi pomen, ki ga Virk pripisuje zborniku Rošlin in Verjanko. Morda imamo lahko pomislek, da ta knjiga strogo kvalitativno gledano ni tako zelo pomembna, kot bi sodili po Virkovem pisanju (in kot se je zdelo v trenutku njenega izida), za povsem upravičen; toda upoštevati je treba tudi, da je izid te knjige označil čas, ko se je vzpostavil sintetični pogled na MSP, trenutek, ko se je bilo mogoče zavesti, da gre za specifičen pojav z lastno zgodovino, ki ga ne določa le radikalna medsebojna različnost (kot se je pogosto govorilo) in slučajna generacijska in socialna zveza (pa tudi ne poenostavljeno posploševanje obrazcev, kakršen je »metafikcija«), pač pa tudi nekateri osnovni duhovni parametri. Prav slednji so se v Virkovem pisanju pokazali kot tisti, ki omogočajo povezati MSP s kontekstom postmoderne; pri tem ne gre za

kak spisek stilističnih značilnosti ali za »postmodernistične« fraze tipa »pisanje druge stopnje« in podobno, pač pa predvsem za specifične premike v razumevanju subjekta in sveta, kar prestavi razpravo v horizont premikov znotraj evropskega duha. Skratka, izid Virkove knjige povezuje čas vzpostavitve zavesti o MSP s trenutkom njenega konca kot specifičnega pojava in z možnostjo povratne refleksije le-tega.

Virnova knjiga pa ne more biti distancirana analiza nekega zaključenega obdobja še zaradi nekega mnogo bolj temeljnega razloga – ker se v njeni optiki postmoderna (kot »kontekst« MSP) pokaže kot vrsta fundamentalnih premikov v evropski duhovnosti. (Tu ne nameravam natančneje govoriti o teh premikih, zato naj le nakažem, na katere probleme mislim. Skozi tri temeljna določila postmoderne, ki kot taka začrtavajo tudi duhovni horizont MSP – »zmeščani« subjekt, rizomska podoba sveta in odnos do tradicije na način *Verwindung* – se razpirajo, pri Virku zaradi značaja same knjige kajpak pogosto le nakazujejo, vprašanja usode evropske metafizike in v njej utemeljenega koncepta subjekta, problem nihilizma ter navsezadnje možnost »prebolevanja« metafizike.) Virk torej govori iz teh premikov samih ali vsaj iz zavesti o njihovi možnosti.

Ne glede na izrazito dvotaktnost knjige, ki je razdeljena na »konkretni« interpretacijski del, kjer Virk obdeluje MSP v veliki meri skozi neposredno soočenje z deli (seveda vedno skozi skoraj klasično pojmovan hermenevitični krog), in na teoretski del, kjer eksplicira kontekst ali celo »temelje« MSP, in ne glede na mnogotere odnose, ki jih ta dvojnost vzpostavlja, lahko rečemo, da je temeljni problem Virkove knjige (problem, ki v nekem smislu opredeljuje vse ostale), kako pustiti do besede prav tisto razpršeno, fluidno, protislovno »stvar« postmoderne. Ta »stvar« namreč ne more spregovoriti le skozi nekakšne formule, ki so tako pogosto v obtoku; če rečemo na primer »pluralnost diskurzov«, je to samo po sebi le čisto navaden glas, neobvezujoča fraza, če je ne »zapolni« izkušnja. »Stvar« se mora torej »dati« sama, skozi ustroj knjige, skozi samo tkivo pisanja. To pomeni, da o postmoderni ni mogoče napisati knjige, ki ne bi bila postmoderna, ki torej ne bi s samim svojim ustrojem »uprizarjala« svojega predmeta, saj ji drugače njen pristni predmet ni dostopen. In v tem smislu Virkova knjiga »ponavlja« svoj lastni predmet, ga artikulira in v nekem smislu celo »konstituira«.

Tu se bom ustavil le pri enem od ključnih terminov, o katerih govori Virk, pri pojmu rizoma. Ta je namreč hkrati tudi pojem, s pomočjo katerega je mogoče opisati knjigo samo, njen značaj in strukturo. (Mislim, da lahko nasploh zatrdimo, da je mogoče Virkove oznake postmoderne uporabiti za oznako njegovega lastnega pisanja.) Rizom ni nič objektivnega, ne more torej postati predmet distancirane analize. Rizom kot »objekt« (pri Virku je to podoba sveta, kot se razkriva v MSP, pa tudi v vsem »postmodernem stanju«) je torej dostopen le tako, da pisec v razmerju do njega tvori rizomski odnos. Virkova knjiga sama je torej tak rizom in tudi bralec z njo tvori rizom. Pri tem seveda ne gre za to, da bi Virk poskusil ujeti to rizomskost na primer s kopiranjem stila kakih Mille plateaux – nasprotno, njegov diskurz je ves čas umirjen, konsekventen, racionalen. Njegova rizomskost je v tem, da njegova linija preprosto ne teče naravnost, skozi sosledje izpeljav in sklepov, pa tudi ne ves čas na istem nivoju. Tako je bralec prisiljen, da si sproti ustvarja nekakšno sinhrono topolo-

gijo, pri čemer neki stavek ali tezo postavlja v kontekst drugih stavkov in tez. Ta topologija je kajpak skrajno labilna, nedoločena, stalno se spreminja. Skozi ta topološki nivo torej posamezne teze ali tudi pomenske linije vzpostavljajo vrsto težko določljivih medsebojnih odnosov in s tem pravo »tkivo« teksta. Pri tem na primer niti ni nujno, da gre za protislovja (ki jih lahko dialektična misel tako ali tako »razreši na višjem nivoju«), pač pa pogosto za diskurzivne linije, ki tečejo »brezbrižno« ena mimo druge (spomnimo se tez o postmoderni »shizofreniji«, ki je definirana kot veriga vase zaprtih označevalcev) in ki razpirajo polje prav v tej svoji vzajemni drugosti. S tem pa struktura oziroma »tkivo« knjige »uprizarja« osnovne Virkove teze.

Če se navsezadnje vprašamo, kje je izvor rizomskosti Virkovega pisanja, lahko morda rečemo, da prav v avtorjevem »notranjem« položaju – ne le v notranjem položaju glede na MSP kot generacijo, pač pa predvsem v zavesti, da govori o duhovnem horizontu MSP in njenem postmodernem kontekstu iz njih samih. Svoj predmet artikulira iz lastne vpetosti vanj, artikulira pa tudi to (pogosto paradoksalno ali celo bolečo) vpetost samo. Zato Virk seveda tudi ne more imeti kakega definitivnega pojma celote svojega predmeta, pač pa je to tudi na koncu knjige, po vseh mnogoterih in raznolikih hermenevtičnih obratih, še vedno »vnaprejšnji pojem«, nekakšen zemljevid, ki beleži in v interpretaciji ureja gibanje izkušnje skozi mrežo. Pri tem pa je ta zemljevid – naj ponovim – sam rizom in v rizomskem odnosu tako do stvari, ki jo skuša zajeti, kot do bralca.